

DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-2

УДК 172/177: 316.7/394: 7.06

**“ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ” ІДЕАЛУ В ЧУТТЄВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ-СУСПІЛЬСТВА**
*"THE DENIAL OF THE DENIAL" OF THE IDEAL IN THE SENSUAL
ACTIVITY OF MAN-SOCIETY*

П. А. Богдан

Актуальність теми дослідження. У статті актуалізується питання ідеалу як орієнтиру людяності, цілісності істини, добра та краси. Концепт ідеалу містить компоненти: конструювання у свідомості проєкції, репрезентація соціальної системи координат, друге – імперативність бути чуттєво вираженим. В історичному теперішньому ми бачимо розмаїття уявлень розвитку чуттєвої практики. Множинні пошуки в цій діяльності пов'язані з поглибленням приватності життя. Ідеал як об'єднуюча форма стає перепорою в співіснуванні різноманітностей, руйнує конвенціоналізм супротивних думок. Проте ідеал – консолідація єдиних смислів, неможливий при цих економічних розбіжностях. Постійна теоретична криза змушує дослідників звертатися до ідеалу, чуттєвої діяльності індивіда та суспільства.

Постановка проблеми. Проблемним аспектом у постановці питання ідеалу ми вважаємо спробу уявити його як сукупність, як довільне перенесення суб'єктивного досвіду на багатовимірність світу. Його сутність осмислюється крізь призму особистої професійної діяльності. Ми хочемо звернути увагу на конструкт ідеалу, як на суб'єктивне відтворення об'єктивно сформованого в історичних контекстах культури суспільного взірця, який проявляється в чуттєвих та теоретичних формах, залишається цілісним і загальним. Існуючі форми культурних універсалій в заміщенні ідеалу невід'ємно пов'язані з повсякденними нормами буття людей.

Завданням статті стає звернення до прогресивних та регресивних форм прояву суспільного ідеалу. Вважаємо за необхідне постановку завдання щодо реактуалізації конституюючих основ ідеалу. Це є можливим у спосіб осмислення художніх періодів щодо виявлення

Urgency of the research. The article actualizes the question of the ideal as a guide for humanity, integrity of truth, goodness and beauty. The concept of the ideal contains components: constructing a projection in consciousness, representing a social system of coordinates, the second - the imperative to be sensually expressed. In the historical present we see a variety of views on the development of sensual practice. Multiple searches in this activity are related to the deepening of privacy of life. The ideal as a unifying form becomes an obstacle in the coexistence of diversities, destroys the conventionalism of opposing thoughts. But the ideal - consolidation of single meanings, is impossible with these economic discrepancies. The constant theoretical crisis forces researchers to turn to the ideal, sensual activity of the individual and society.

The research objective. We consider the problematic aspect in the formulation of the question of the ideal to be an attempt to imagine it as a totality, as an arbitrary transfer of subjective experience to the multidimensionality of the world. Its essence is understood through the prism of personal professional activity. We want to draw attention to the construct of the ideal, as a subjective reproduction of the objectively formed in the historical contexts of culture social pattern, which manifests itself in sensual and theoretical forms, remains integral and general. Existing forms of cultural universals in the substitution of the ideal are inseparably linked with the everyday norms of human existence.

The task of the article is to address the progressive and regressive forms of manifestation of the social ideal. We consider it necessary to formulate the task of reactualization of the constituting foundations of the ideal. This is possible in the way of understanding the artistic

тенденції до подолання відчуження від індивіда чуттєвих форм суспільного ідеалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично детермінований, об'єктивно існуючий ідеал не залежить від буття, поглядів окремого індивіда. Він також не є сукупністю візрів професійної (часткової) практики. Ідеал є всезагальне, опосередковано розсудливе усвідомлення моністичної природи буття. Чуттєва форма ідеалу розглядається нами з точки зору всезагального. Суспільний ідеал дає змогу бачити прогресивні і регресивні тенденції в розвитку практики. Критерієм прогресивності слугує максимальне вивільнення творчих сил індивіда.

Висновки: тільки економічна основа може бути початком суспільних норм, естетичних уявлень, істини знань та ідей. Ідеал є відношенням індивіду до невідворотності результату розвитку. Коли заперечення не знімає, не зберігає, а просто скасовує минулі форми досягнення ідеалу, то з'являється хиткість уявлень про окремі сфери діяльності. Тому ми вважаємо, що історично точним, перетворюючим дійсність є розуміння ролі стверджуючого заперечення у мистецтві щодо складного перебігу історії та вирішення питання цілепокладання у діяльності кожного з нас.

Ключові слова: суспільний ідеал, цілісність, чуттєве вираження, репрезентація, заперечення заперечення, універсалія, розсудок, форма, діяльність.

periods in terms of revealing the tendency to overcome the alienation from the individual of the sensual forms of the social ideal.

The statement of basic materials. The historically determined, objectively existing ideal does not depend on the existence, views of a particular individual. It is also not a totality of samples of professional (partial) practice. The ideal is universal, indirectly reasonable awareness of the monistic nature of existence. The sensual form of the ideal is considered by us from the point of view of the universal. The social ideal enables us to see the progressive and regressive tendencies in the development of practice. The criterion of progressiveness is the maximum liberation of the creative forces of the individual.

Conclusions: only the economic basis can be the beginning of social norms, aesthetic representations, truth of knowledge and ideas. The ideal is the relation of the individual to the inevitability of the result of development. When the negation does not remove, does not preserve, but simply cancels the previous forms of achieving the ideal, then there is instability of ideas about separate spheres of activity. Therefore, we believe that historically accurate, transforming reality is the understanding of the role of affirming negation in art in relation to the complex course of history and the solution of the problem of goal-setting in the activity of each of us.

Key words: social ideal, integrity, sensual expression, representation, negation of negation, universality, judgment, form, activity.

Актуальність теми дослідження. В наш час різновекторності поглядів на майбутнє існування суспільства та перспективи співіснування людства взагалі, плюральності, а нині – запеклому протистоянню думок, отже низькій ефективності апелювання до інтегруючих цінностей моральності, авторитетності діячів академічної сфери науки та мистецтва, різноманіття, а швидше – різнобарв'я стандартів краси, як ніколи гостро стає питання ідеалу. Ідеалу як орієнтиру людяності, й ідеалу як цілісності істини, добра та краси. Саме до нього ми апелюємо, відстоюючи правоту наших поглядів. Проте очевидно, що ця інстанція відсутня, вона загубилася в новітній історії насамперед в чуттєвому вираженні – у формі художньої культури. Концепт ідеалу передбачає дві вкрай важливі компоненти: точка відліку в соціальній системі координат, а звідси й друге – необхідність бути вираженим, наочним як можливість існування його ідеальної форми в свідомості суспільства. Тобто, необхідність зображення еталону як можливість осмислення, конструювання ідеалу. Актуальність пошуку суспільного, схопленого в моменті естетичної вираженості, цілісного ідеалу

проявляється в художній творчості, оскільки мистецтво відображає його чуттєву форму. Тому саме в мистецтві можливим є наявне, чуттєво достовірне, вичерпно висловлене існування взірця. Ми бачимо, що попередні періоди мають більш цілісні уявлення про ідеали, які виражались в художніх, релігійних, наукових або правових формах. Уявлення про ідеал упорядковувалось в цих конкретних формах свідомості. На зараз ми бачимо розмаїття уявлень, форм виразності, цілей для чуттєвої практики індивіда та суспільства в цілому. Багатовекторність, роздробленість ідеалу в свідомості людини. В мистецтві за останні 150 років це виразилося у формуванні іноді рівно протилежних напрямів. І всі вони вийшли на авансцену історії, претендуючи на ствердження власної концепції бачення краси, досконалості в людині та суспільстві. Розмаїття можливо ще гостріше ставить питання про спільне, всезагальне уявлення ідеалу. Чи можливо це сьогодні в умовах сучасного арт-простору? На наш погляд, такі пошуки і прояви в чуттєвій діяльності пов'язані в першу чергу з поглибленням економічної приватності життя, де суттєво відміни економічні можливості, спосіб існування різних людей і навіть країн сприймаються як належне. Там, де поряд співіснують: від архаїчно родових до буржуазно демократичних відносин, це спонукає до формування багатоманіття уявлень про красу, істинність, моральність. Однак це руйнує конструкт ідеалу, робить фрагментований уявлювальний про нього. Ідеал як об'єднуюча форма стає перепоною в співіснуванні різноманітності, плюральності уявлень, руйнує конвенціоналізм протирічачих думок. Різноманітність економічних інтересів породжує цю багатовекторність уявлень. Проте ідеал – консолідація єдиних смислів, неможливий при цих розбіжностях економічних можливостей. Це все відбувається в умовах, коли особистість сама має шукати ідею, коли суспільство не пропонує цілісного бачення буття. В таких обставинах не дивовижно, що мистецтво, чуттєва діяльність сучасного періоду “обходить” конструкт суспільного ідеалу та перебуває у постійній кризі, протиріччях, зіткненнях різних концепцій, спроб вираження загального ідеалу. Плюралізм поглядів відсторонюється від питання ідеалу, питання універсалій, без яких ідеал неможливий. Ця постійна теоретична криза змушує дослідників знову та знову звертатися до поняття ідеалу, конструювання взірця практичної, чуттєвої діяльності індивіда та суспільства.

Постановка проблеми. Проблемним аспектом в питанні ідеалу ми вважаємо спробу уявити його як сукупність, як довільне перенесення свого суб'єктивного досвіду на цілісність, багатовимірність світу. Його сутність осмислюється крізь призму особистої професійної діяльності. Для представників, скажімо, математики таким загальним абстрактним законом виступає співвідношення чисел, для фізиків – поєднання/ розщеплення атомів, для фізіологів вся складність поведінки людини, як біологічного виду, має бути вписана в комплекс хімічних процесів організму. А художники можуть гадати, що бачать закономірності цього світу у фокусі системи символів, метафор, містичної конотації, що свідчить про майже первинний магічний спосіб формування цілісної свідомості – утворення випадкових зв'язків між феноменами, інтерпретованих майстерністю представників творчих професій. Отже, тенденція виглядає наступним чином: складання зразків в різноманітних сферах життя й діяльності людини, як співпадіння (на основі ерудиції, обізнаності) уявлень про ідеал у співвідношенні із зразками поведінки, функціонування організму, дієвості законів і, нарешті, творами мистецтва, та, так би мовити, “правильними”, “істинними” знаннями і вчинками. Ми хочемо звернути увагу на конструкт ідеалу не як на довільне складання особистої версії

взірця, а як на суб'єктивне відтворення об'єктивно сформованого в різних історичних контекстах культури ідеалу – суспільного взірця, який проявляється в різноманітних чуттєвих та теоретичних формах, але залишається цілісним і загальним. Конструкт всезагального взірця уявляється, як застиглість, закам'янілість (у випадку скульптури – чуттєво конкретний образ, що відлито у бронзі) процесу існування суспільного ідеалу. Його неможливо штучно створити, нав'язати, ігноруючи об'єктивні історичні умови існування, нібито “зберегти”, “осягнути” тим самим теоретично усвідомлене, духовне значення для людини. Вивчення етапів перетворення, розвитку суспільного ідеалу, заперечення вже віджилих себе форм його прояву дозволить нам відтворити адекватний, об'єктивний конструкт – цілісність уявлення ідеалу. На наш погляд, одним із основних його аспектів є мінливість, історична детермінованість, тому заперечення для мистецтва та через мистецтво, як форму свідомості, є специфічною характеристикою, що виступає в художній діяльності у спосіб ствердження нового ідеалу, навіть якщо він має протиріччя, зовні спростовуючий або заперечуючий характер. Сучасні дослідники, які вивчають питання ідеалу відмічають важливість його формування для гармонійного існування індивіда у суспільстві. Ми хочемо зауважити, що існуючі форми конструктів – культурних універсалій в заміщенні ідеалу, та їх перетворення в суспільстві невід'ємно пов'язані з економічним устроєм та повсякденними нормами буття людей. Ідеал у даному контексті може виявитися протилежним щодо того, в якому економічному становищі опинилися різні групи людей або навіть соціальні прошарки, державницькі інституції та економічні класи. Релігійні форми ідеалу, його правова внормованість у повсякденні залежать від образу чуттєвої вираженості, художньої конкретизації зв'язку теперішнього – майбутнього соціального перетворення. На цьому сходяться дослідники поняття ідеалу від Сократа до теперішніх часів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автори надають тлумачення ідеалу як взірця для естетичної (чуттєвої), етичної, професійної або правової діяльності, звертають увагу на ідеал як сформовану та встановлену норму співіснування індивідів у суспільстві. Осмисленням суспільного ідеалу та його перетворенням в різних історичних реаліях займалось багато дослідників. Необхідність методологічно скерувати нашу розвідку обумовлює звернення лише до окремих напрямів, підходів даної проблематики. Нас цікавитиме концепція Г. Ф. В. Гегеля, який конституювання ідеалу зробив однією з центральних ідей своєї системи. Також погляди Е. Фукса, оскільки автор на базі художньої творчості презентує узагальнення, виводить певну тенденцію, взаємозалежність щодо зміни сприйняття суспільного ідеалу і моралі. В контексті історико-філософської спадковості важливими є думки А. С. Канарського, який керуючись філософською, логіко діалектичною системою Гегеля, досліджував розгортання чуттєвого досвіду, зокрема, крізь призму естетичного ідеалу в залежності від економічного розвитку суспільства. Для сучасних дослідників важливо надати поняттю “ідеал” чіткого визначення, щоб сфокусувати дискурсивне поле інтерпретацій (Л. В. Чорна, Г. М. Клешня). О. О. Гоцуляк, Х. М. Маркович відмічають економічні, історичні, суб'єктивні та об'єктивні аспекти утворення і розвитку суспільного ідеалу, його значення, необхідність у позитивних і далекоглядних перетвореннях навколишнього світу. Відмічають більшу чи меншу цілісність у формуванні суспільного ідеалу в спосіб художньої творчості, також перетворення, заперечення минулої цілісності суспільного ідеалу такі вчені, як Л.В. Чорна, Є. Вакуленко, В. Дротенко. Складові

ідеалу: краса, добро та істина, і уявлення про їх єдність в різні епохи вивчали В. Кабуладзе, О. Петінова, І. Кобзева, А.Залужна, інші дослідники.

Постановка завдання. Ми бачимо проблему в тому, що ідеали, які постають у релігійних, художніх, правових формах з часом входять у протиріччя з моментом теперішнього часу історії, фактичним життям суспільства. Отже звертаємо увагу на прогресивні та регресивні форми прояву суспільного ідеалу. Вважаємо за необхідне постановку завдання щодо реактуалізації засадничих, конституюючих основ ідеалу: цілісності краси, добра та істини і чуттєвої його достовірності, вираженості. Це, на нашу думку, є можливим у спосіб осмислення загальних принципів різних художніх періодів, мистецьких напрямів та виявлення тенденції до подолання відчуження від індивіда чуттєвих форм існування суспільного ідеалу, отже формування нового образу гармонізації діяльності людини та суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наші погляди базуються на тому, що історично детермінований, об'єктивно існуючий (як чуттєва вираженість, інтенція, трансценденція) ідеал не залежить від буття, поглядів, примх окремого індивіда. Він не зникає і не з'являється за бажанням та волею однієї людини. Ідеал не є сукупністю візрів професійної (часткової) практики. Ці твердження, а швидше – заперечення, можливі у разі, якщо підходити до опису поняття ідеалу апофатично. Якщо ж давати стверджуюче визначення ідеалу, то він є – всезагальне, універсальне, опосередковане усвідомлення моністичної природи буття. Ідеал (лат. *Idealis* від грец. ἰδέα – образ, ідея) його чуттєва форма розглядається з точки зору всезагального, будь-яка його форма розглядається як всезагальне, як універсальне, як особливе співпадіння одиничного і всезагального. Саме тому Гегель і визначає предметом філософії вивчення всезагального. Можна сказати, що ідеал є предметом кожної з діяльностей людини, тому, що в окремій діяльності ідеал отримує свою специфічну форму існування. Форма товару, виробу мистецтва чи послуги підпорядковується ідеальному чуттєвому образу тієї чи іншої суспільно корисної діяльності. Як закони природи, так і закони суспільного розвитку піддаються осягненню індивідом, якого Гегель називає всезагальним індивідом, протиставляючи його окремому індивіду. Історія емпіричних наук показала нам здатність за умов адекватного відображення законів природи на пристосування цих законів потребам людини. Так само і з суспільним ідеалом – адекватний конструкт - універсальне дає змогу бачити прогресивні і регресивні тенденції в розвитку суспільної практики. Критерієм прогресивності слугує максимальне вивільнення продуктивних, творчих сил кожного індивіда.

Ідеал як цілісність поставав у певні історичні періоди в різних формах. В першу чергу про ідеал ми можемо сказати, як про табу, систему законів. Їхнє порушення могло призвести до загибелі спільноти, яка сприймала зазначені орієнтири в повній мірі універсальності, дотримувалася їх, оскільки це священні правила. За невиконання не дуже чітко уявлялось саме покарання, проте воно слідувало від вищих сил. Саме в такій магічній формі перед нами постає перше узагальнення суспільних відносин. Серед таких уявлень про ідеал випадкові форми діяльності людини поставали в якості священних, прекрасних, благих. Ця не розірваність, синкретичність діяльності дозволяла будь-який предмет наділяти надприродними можливостями, та окремий представник спільноти міг уявно, а для архаїчної свідомості – реально, впливати на об'єктивні зміни в природі та суспільстві. В такій формі ідеалу складно виокремити моменти краси, добра та істини, бо це поки, по-перше, первинно синкретична форма, по-друге,

кожна окрема річ береться тільки в контексті діяльності і розглядається, як результат діяльності. В зазначеному початковому варіанті ідеалу простежується те, що він сприймається, як єдино можливий, безальтернативний спосіб, водночас – критерій організації діяльності суспільства. Це також є витоком подальших уявлень окремих форм ідеалу в якості взірців того, що осмислюється, як естетичне, етичне та істинне. Опис чуттєвого, художньо оформленого ідеалу надав Платон, коли характеризував Атлантиду. В її образі відходять на задній план окремі переживання, почуття страждання чи радості індивідів. Головним постає “втільений” ейдос, сконструйований образ ідеального державного устрою: правил, законів співіснування людей. Для античного уявлення ще не існує індивідуальності, отже орієнтованих на неї, її винятковість принципів окремо від законів суспільства.

Рухаючись історичними віхами далі, маємо звернутися до ідеалу як канону – впорядковано застиглої традиції уявлень про прекрасне, істинне, досконале в своєму роді. Канон в загальному значенні розуміється як укладена, водночас сакралізована, не змінна система законів, правил в діяльності людини. Всі зазначені характеристики є похідними від головного змісту – через канон важливо відтворити, забезпечити зв'язок оточуючої, швидкоплинної реальності з істинним світом буття. Релігійний канон відображає таку систему уявлень, де відбувається незворотно абсолютизоване перенесення образу ідеального устрою людства в потойбічне життя. Отже, слідування канонам царства божого на землі дає шанс приєднатись до такого ідеалу в безкінечному, вічному майбутньому. Це заперечує, відрізняється від ідеалу античності тим, що для останнього образ ідеального суспільного устрою “колись” (у міфологізованому минулому) існував, тобто міг і мав бути досяжним в земних модусах реальності. “Історичний” час та катастрофа загибелі Атлантиди, описані Платоном, не змінили онтологічного статусу ідеалу. Тобто час і простір не розщепилися на “до” та “після”, на відміну від релігійних уявлень про циклічність, однак незворотність, дискретність часу, обумовлену гріховним падінням людини – відступництвом від ідеалу. Також важливо зазначити, що розвиток суспільних відносин у сенсі поглиблення розподілу праці робить ідеал у канонізованих формах професійним еталоном, де кожна окрема діяльність має свій специфічний комплекс правил, який корелюється з розвиненістю галузевої майстерності, професійністю діяльності. Тому й ідеал у формі канону міг сприйматись, як сукупність взірців різних сфер діяльності. Критерієм істинності такого ідеалу починає слугувати вже не синкретична, нероздільна практика суспільства, а досконалість володіння розвитком окремого предмету. Якщо брати до уваги теоретичне оформлення даного принципу, то з ним кореспондує, зокрема, окреслений В. Кебуладзе кантівський підхід до розуміння краси, де німецький мислитель як суб'єктивний ідеаліст розділяє красу на вільну, незалежну красу окремого предмету та красу обумовлену, залежну від цілей і потреб людини [6]. За Кантом, краса як така – сама по собі, краса “речі в собі” вважається найвищою, природною (у сенсі онтологічно вродженою), звільненою від нашарувань людської культури. Але постає питання, чи взагалі людина може сприймати, бачити красу, сутність будь-якого предмету, кожен її окремішність, ізольованість без контексту історії людської діяльності? Аргументом заперечення цього методологічного інструментарію щодо ідеалу є, на нашу думку, той факт, що чуттєва здатність, спроможність як до вираження, так і до сприйняття, пізнання індивідуальної краси виробляється суспільним розвитком. Індивідуальна краса предмету нічого не набуває та не втрачає, отже не може бути осмислена/ оцінена (виміряна,

співставлена тощо) без включення в контекст історії суспільного розвитку. Саме це і спонукає Гегеля як моніста стверджувати розуміння краси будь-якої одиничності крізь призму руху всезагальної необхідності, зокрема й процесу станово детермінованої людської діяльності. У цьому русі кожен об'єкт, цілісна одиничність пізнається у сутнісному зв'язку загального руху духу, де людина і є втіленням розгортання – поставання всезагального духу, насамперед у формі культури, історії людської діяльності. Отже, кантівське поняття краси у її трансцендентальній перцепції заперечується універсальна значущість краси як чуттєвого вираження ідеалу, її окремішність унеможлиблює всезагальне, бо сам об'єкт є лише моментом становлення цілого. За Гегелем така трансцендентуюча краса, без якої не відбувається (згідно концепції Канта) чуттєве пізнання, є найбільш не цікавою у мистецтві, а справжнє мистецтво має метою розкриття одиничної краси як всезагальної – у цілісності ідеалу.

Модерний проект культури, як новоєвропейський період історії, демонструє все більше професійне відокремлення, ускладнення, відповідне галузеве розмежування діяльності, що призводить до частковості в розумінні ідеалу, руйнуванню цілісності цього конструкту. Починаються експерименти художньої форми, у яких заперечується саме зміст, призначення мистецтва в чуттєвому вираженні здійснити схоплення моменту (соціального та історичного, суспільного та індивідуального) всезагальності ідеалу. Трансформується зв'язок художньої мови, образності, поетики із предметом мистецтва, отже й предметом його рефлексії. В неklasичних, неакадемічних, у ХХ столітті – авангардних, постмодерністських формах вираження чуттєвого досвіду, починає набирати обертів процес заперечення одного з найбільш цінних з точки зору змісту художньої діяльності компонентів мистецтва, а саме, здатність через окремий предмет, образ показати сутність, всезагальність ідеалу – взірця цього перетворення. Художній простір розщеплюється на окремі предмети та головне – довільний зв'язок між ними. “Художні пошуки постмодернізму можна охарактеризувати як пошук альтернатив модернізму, ідеали якого іноді фактично руйнуються через ствердження прямо протилежних принципів,” - стверджує Євгенія Вакуленко [3, с. 2].

Остаточною перемогою індивідуально “привласненого”, капіталізованого ідеалу, як рядопокладеність плюралізму істини, добра та краси, є краса, що не знаходячи виходу в межах історично заданого художнього рельєфу реальності, прагне естетизувати, закріпити, затвердити це заперечення ідеалу як універсалії. Подібне до того, як можна використати рояль, що не має клавіш, прикрашаючи його серветками, квітками тощо, та тішитися тим, як естетично інструмент виглядає в інтер'єрі кімнати. Дослідниця Л. В. Чорна зазначає: “... постмодерністський суб'єкт), який дивиться на воду, проте по воді йдуть хвилі. Він бачить себе частково, роздрібно, закохується на одну мить у своє обличчя, відображене у хвилі, що відразу зникає, і забуває це кохання. Ідеал потрапляє в темпоритм кліпового атракціону. У цьому вже немає вічності, яка існувала аж до діалогу “Наркисс” Г. Сковороди <...>. У цьому немає абсолютного виміру, проте є вже той профанний вимір, який є майже деструкцією темпоральності та існує на межі руйнування всесвіту” [11, с. 172].

Таким чином, в сучасних напрямках мистецтва, тенденціях розвитку арт-простору естетизація стверджує заперечення самої можливості ідеалу. Його безнадійну відсутність та втрату онтологічного сенсу. Запереченням цього звучить думка Х. М. Маркович: “Тому суспільний ідеал, без перебільшення,

можна вважати вершиною прагнень, цілей, масових та професійних ідей про бажане, вільне від негативу сьогодення та майбутнє” [9, с. 18].

Важливо, що ідеал та зміна його форми має свою об'єктивну, історичну природу на що вказує Х. М. Маркович: “Варто чітко розуміти, що суспільний ідеал є історично обмеженим, він відповідає стану суспільства, рівню соціального розвитку та наукових знань свого часу” [9, с. 18]. В наш час всі вказані траєкторії швидкоплинно змінюються, до того ж все більше потрапляють у геометрично прогресуючу залежність від умов, можливостей капіталізації критеріїв досконалого, істинного, бажаного, як прибутку – додаткової вартості “ідеалу” на кшталт естетизованого роялю без клавіш. Економічний устрій, де індивід мислить себе не як представник полісу, спільноти чи професії, а уявляє свою частковість, екзистенційну мінливість у протиставленні інтересам суспільства передбачає, що за таких умов образ реальності/ блага/ ідеального соціуму починає набувати тих форм, ознак, в яких саме цьому індивіду буде легше/вигідніше існувати. Тобто ідеал витончується, його більше не тримають підпорки таких конструктів, як взірць, приклад. Відповідно й заперечується сама можливість його чуттєвого відтворення – мистецтво позиціонує суб'єктивні враження. Плюралізм уявлень заперечує ідеал, як конвенційність, натомість “укладає” договір про співіснування різних уявлень, не поєднаних спільним інтересом. За таких обставин нерозривні складові, а краще сказати – прояви ідеалу: краса, добро та істина, підкорюючись гравітації прибутковості потрапляють у перегони на швидкість/ креативність та спритність/комунікативність. Маркетингова, комерційна стратегія скеровує наразі значення/ цінність/ вартість виробу мистецтва, що встановлюється його ціною за законами розвитку арт-ринку. Зазначений підхід до цілісності ідеалу призводить до суб'єктивного викривлення, дисбалансу в його єдності, де в залежності від потреб індивіда можуть естетизовано “виблискувати” різні аспекти цього предмету. Згідно тенденцій може ігноруватись об'єктивна цілісність розвитку мистецтва та, наприклад, моральні якості суб'єкта будуть довільно визначати об'єкт, як прекрасний чи істинний, хоча ця трансформація засвідчує повне неспівпадіння з загальними уявленнями. Протистояння інтересів проявляється у запереченні цілісності ідеалу, контраверсійності уявлень про красу, добро, істину. У підсумку – протистоянні задач мистецтва та функцій держави. Домінує суб'єктивність вражень, різниця чуттєвого сприйняття природних, соціальних об'єктів, зрештою – звеличення цих окремих почуттів до рівня закону.

Одним із наших припущень щодо історичного руйнування цілісності ідеалу у спосіб чуттєвого відображення уривчастості, свого роду художнього перекодування реальності виступає деструкція цілісності та темпоральність соціального напруження моменту існування. Наприклад, імпресіонізм стає тим запереченням академічної завершеності образу, яка вже кілька століть визначала естетичний ідеал у зображальному мистецтві. Перш ніж висловити аргументи щодо зазначеного припущення, важливо сказати, що у нас немає жодного суб'єктивного несприйняття, упередженості стосовно цих великих майстрів, їхньої творчості. Навіть більше – наші смакові вподобання ускладнюють поставлене дослідницьке завдання щодо ідеалу в парадигмі гегелівської пізнавальної конструкції та її розгортання в естетичній теорії ХХ століття. Однак, імпресіоністи першими висунули момент спостереження повсякденного життя як самоцінність, напрочуд розриваючи цілісність символічного секулярного (етикет) та релігійного канону. Показово, що у своєму

співвідношенні етичні та естетичні представлення початку імпресіонізму, де самоспостереження, відірване від призначення спостережуваного об'єкта підноситься до самоцінності. Можна проілюструвати це на серії з двадцяти вісьмох картин “Руанський собор” (1982-1984 рр.) Клода Моне, де так символічно церква втрачає свою самотність архітектурного об'єкта, і залишається тільки спостереженням предикатів архітектури щодо часу доби та року. Фактично образ собору як соціального (божественного) інституту поступається своїм місцем скороминущому враженню споглядаючої на світ людини. Погляд суб'єкта, яким вихоплено з циклічності та заданості історичного часу стан природи, стає новим етичним ставленням та естетичним досвідом художника. Без такого протиставлення інтересів маленького, а точніше – кожної людини до всезагального ідеалу, як цільності діяльності людини, без заперечення, яке відобразилося у мистецтві, ми не могли б рухатись далі: від спроб описувати ідеал за допомогою канону до способів його змінити. У цього руйнівного – у сенсі заперечуючого попередні академічні, канонічні художні форми, історичного руху виявляються дві тенденції періоду іспресіонізму – постімпресіонізму, модернізму – постмодернізму: революційна та реакційна.

Модернізм намагався довільно визначати форми та їх цілі, виходячи не з цілого (з чим би не погодився ні Арістотель, ні Спіноза, ні Гегель), а з взятих розділено, самоцінно окремих форм (мається на увазі форм діяльності та форм свідомості). “Кубісти або розкладали форму на складові елементи, або спрощували принципи Сезанна до примітиву. В обох випадках переважали аналітичні, а не синтетичні стремління Сезанна. Відомі слова Сезанна – “трактуйте природу у вигляді циліндра, кулі, конуса...” – були сприйняті надміру” [5, с. 269].

Якщо говорити про спроби подолання (заперечення) модернізмом самого себе, у сенсі відповідності людині, то необхідно зупинитися на темі промислового дизайну. “Баухаус” зі своїм принципом “форма слідує за функцією” збігається з відношенням Г. В. Гегеля до форми “зовнішнє робить внутрішнє видимим, або взагалі якимсь буттям для іншого, передусім тільки як орган-, адже внутрішнє, тією мірою, якою воно є в органі, — це сама діяльність” [4, с. 219]. Знову ставиться завдання відповідності мистецтва та діяльності потребам людини. Так “Баухаус” також з'являється в реаліях нових ідеалів по відношенню до речей. Л. В. Чорна узагальнила: “Отже, річ стає універсалією, загальним образом. Річ стає ідеалом, а процес споживання проявляється як речовинне ставлення однієї людини до іншої” [10, с. 126]. Проте через річ відкривається суспільна, людська, всезагальна сутність практики, потреби діяльності людини. Таким чином можна сказати, що мистецтво промислового дизайну починає на новій основі збігатися з античною утилітарністю, де ще корисність збігалася з красою форм. “Для античної людини утилітарне – це не просто окрема корисність існуючого, корисність тих чи інших речей, їх кількості чи якості, а корисність взагалі всього того, що могло б бути привласнено безпосередньо тілесним чином (способом): починаючи від корисності їжі і закінчуючи корисністю слухання музики, корисності занять фізичними вправами – і корисності занять філософією (“любов'ю до мудрості”)” - зазначив у своїй роботі А. С. Канарський [7, с. 209]. Саме в античності людина вперше застає красу у формі тілесності, а отже відповідність речі тілу людини буде відображати красу діяльного тіла у речі.

Промисловий дизайн як спосіб відображення, планування та перетворення майбутнього може знову повернутися до цієї тотожності форми, діяльності та мети (краси, істини та добра) у людині, не намагаючись формально

замінювати собою ті види діяльності, які історично склалися у представленні, як специфічно художні, а в першу чергу відповідати історичним завданням людини, і тут ми повністю згодні з Г. М. Клешня: “Беручи до уваги різні точки зору, висловлені в різні часи та епохи, можна констатувати, що об’єктивність ідеалу полягала в тому, що він виникає як об’єктивна необхідність, яка відображає об’єктивні потреби в удосконаленні певного суспільства, держави, особистості” [8, с. 94]. Але ця проблема не може бути вирішена в рамках мистецтва. Власне кажучи, лише в межах мистецтва неможливо зробити метою будь-якого виробництва – людину. У буржуазному суспільстві, де метою виробництва залишається прибуток, а не людина, це неможливо.

І зараз ці принципи відповідності форми до діяльності не втратили сили, а може навіть і стають безсумнівними, якщо згадати, що засновник фірми “Apple”, Стів Джобс, сповідував принципи “Баухауза”. Він вважав дизайн найважливішою частиною діяльності фірми. Дизайнер та викладач цієї школи В. Гропіус навіть висунув гасло: “мистецтво та техніка – нове єднання”. Стів Джобс, працюючи над дизайном Macintosh, намагався втілити дану ідею, зробивши новий комп’ютерний дизайн “єднанням мистецтва та технології”. І це не було формальним позерством для С. Джобса. Він навіть перед важкою операцією відмовився від кисневої маски, тому що її дизайн не відповідав його уявленням про красу, а, на думку Стіва Джобса, потворна річ не може бути корисною. Цей світоглядний підхід він запозичив у американського дизайнера Віктора Папанека, центральною ідеєю якого було “дизайн для реального світу” та соціальна відповідальність дизайнера. Згідно Папанеку, дизайнер зобов’язаний створювати функціональні речі з метою вирішення проблем реального світу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Тільки економічна основа може бути початком для становлення суспільних норм, естетичних уявлень, істини знань та ідеї в суспільстві. Мається на увазі формування такого ставлення людини до природи та людини до людини, яке базувалося б на соціально-економічній необхідності, запиту на перетворення самої діяльності. Отже визнавало би пізнаваність світу та можливість його змінювати. Людина неухильно змушена шукати та відкривати критерії істини, добра та краси у самій діяльності за свідомим перетворенням світу. І це ж необхідно сказати про прогресивність, невідчужуваність у сучасному сприйнятті навколишнього світу. Ідеал є відношенням індивіду до об’єктивності невідворотності результату розвитку. Діалектика відношення індивіда до всезагального руху виражається в тому, що чим більша впевненість у результаті, в об’єктивності загального процесу, тим активніше прояв волі індивіда у цьому процесі. Чим більше розвинуте поняття ідеалу, тим більш впевнена людина в об’єктивності критеріїв істинності, моральності вчинку, краси своєї діяльна. На цьому етапі ми і стикаємось з нерівномірністю освоєння ідеалу в його цілісності, ідеалу побудови суспільних відносин в економічно різних прошарках суспільства. Коли заперечення не знімає, не зберігає, а просто заперечує минулі форми досягнення ідеалу, то з’являється суб’єктивність, неґрунтовність, невизначеність, хиткість уявлень про окремі сфери діяльності, з’являється постмодернізм як примирення різновекторності поглядів, рівність піднесеного і побутового. Є чуттєвість, проте немає філософії, культури теоретичного мислення щодо чуттєвого вираження ідеалу. Через відсутність такої культури ідеал перетворюється в моду, стандарт, не осмисленість, а мінливість в судженнях про нього. Цій тенденції протистоїть рух чуттєвої діяльності до

повернення всезагальності ідеалу, до потреб діяльності суспільства, співпадіння форм предмету і тілесності людини. Ми бачимо, як у сучасних формах політичного вандалізму по відношенням до творів мистецтв проявляється, по перше, рефлексія суспільного ідеалу, його стан. По друге, формування, боротьбу між різними економічними, політичними групами за встановлення нового образу, ідеалу, суспільної норми задля перетворення суспільства. Тому ми вважаємо, що історично точним, перетворюючим дійсність, а не відображаючим її у дзеркалі спустошених сенсів та знищених ідеалів “задзеркалля”, є розуміння ролі стверджуючого заперечення (заперечення заперечення) у мистецтві щодо складного загального перебігу історії та вирішення питання цілепокладання у діяльності та співвідношенні форми до діяльності, для сучасного художника/ глядача/ кожного з нас. Від цього буде залежати подолання відчуження людини у всіх формах та сферах нашого буття.

Список використаних джерел:

1. Papanek, V 1985, *Design for the real world: Human Ecology and Socia Change*, London: Thames and Hadson.
2. Fuchs, E 1993-1994, *An Illustrated History of Morals*, Publishing house: Republic Year, pp. 442, 497, 511.
3. Вакуленко, Є 2017, ‘Сучасне мистецтво: проблеми його трансформації та розуміння у культурному просторі’, *Інститут мистецтв*, 26 June. Доступно: <<https://core.ac.uk/display/300404741>>. [12 Листопад 2023].
4. Гегель, ГВФ 2004, *Феноменологія духу*, пер. з нім. П. Таращук, наук ред. пер. Ю. Кушаков, Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 548 с.
5. Дротенко, ВІ 2022, ‘Антологія форм абстрактного живопису у мистецтві модерну’, *Міжнародний науковий журнал “Грааль науки”*, № 21. Доступно: <<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.28.10.2022.050>>. [4 Грудень 2023].
6. Кебуладзе, В 2015, ‘Користь краси й автономія розуму’, *Філософська думка*, № 2.
7. Канарський, АС 2008, *Діалектика естетичного процесу*, Київ: Миронівська типографія, 378 с.
8. Клешня, ГМ 2014, ‘Поняття ідеалу у класичній філософії’, *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія..* № 1 (19). Доступно: <<https://doi.org/10.18372/2412-2157.19.10280>>. [16 Листопад 2023].
9. Маркович, ХМ 2020, ‘У пошуках суспільного ідеалу: теоретико-правовий аналіз’, *Юридичний науковий електронний журнал*, № 6. Доступно: <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/2>>. [4 Грудень 2023].
10. Чорна, ЛВ 2016, ‘Роль ідеалу в світоглядному просторі Постмодерну’, *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*, голов. ред. Яковлев, ДВ, відпов. секретар Шамша, ІВ. *Національний університет “Одеська юридична академія”*, Одеса, Вип. 14, с. 126-129. Доступно: <<https://hdl.handle.net/11300/11788>>. [2 Грудень 2023].
11. Чорна, ЛВ 2016, ‘Ідеал у колі розуміння філософської рефлексії’, *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*, голов. ред. Яковлев, ДВ, відпов. секретар Шамша, ІВ. *Національний університет “Одеська юридична академія”*, Одеса, Вип. 10, с. 171-173. Доступно: <<https://hdl.handle.net/11300/11994>>. [12 Листопад 2023].

References:

1. Papanek, V 1985, *Design for the real world: Human Ecology and Socia Change*, London: Thames and Hadson.
2. Fuchs, E 1993-1994, *An Illustrated History of Morals*, Publishing house: Republic Year, pp. 442, 497, 511.
3. Vakulenko, Ye 2017, ‘Suchasne mystetstvo: problemy yoho transformatsii ta rozuminnia

- u kulturnomu prostori (Modern art: problems of its transformation and understanding in the cultural space)', *Institut mystetstv*, 26 June. Dostupno: <<https://core.ac.uk/display/300404741>>. [12 November 2023].
4. Hegel, GVF 2004, *Fenomenolohiia dukhu (Phenomenology of Spirit)*, per. z nim. P. Tarashchuk, nauk red. per. Yu. Kushakov, Kyiv: *Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy"*, 548 s.
 5. Drotenko, VI 2022, 'Antolohiia form abstraktnoho zhyvopysu u mystetstvi modernu (Anthology of forms of abstract painting in modern art)', *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Hraal nauky"*, № 21. Dostupno: <<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.28.10.2022.050>>. [4 December 2023].
 6. Kebuladze, V 2015, 'Koryst krasny u avtonomiia rozumu (The benefit of beauty and the autonomy of the mind)', *Filosofska dumka*, № 2.
 7. Kanarskyi, AS 2008, *Dialektyka estetychnoho protsesu (Dialectics of the aesthetic process)*, Kyiv: *Myronivska typohrafiia*, 378 s.
 8. Kleshnia, HM 2014, 'Poniattia idealu u klasychnii filosofii (he concept of the ideal in classical philosophy)', *Visnyk NAU. Seriia: Filosofiia. Kulturolohiia*, № 1 (19). Dostupno: <<https://doi.org/10.18372/2412-2157.19.10280>>. [16 November 2023].
 9. Markovych, KhM 2020, 'U poshukakh suspilnoho idealu: teoretyko-pravovyi analiz (In search of a social ideal: a theoretical and legal analysis)', *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, № 6. Dostupno: <<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-6/2>>. [4 December 2023].
 10. Chorna, LV 2016, 'Rol idealu v svitohliadnomu prostori Postmodernu (The role of the ideal in the worldview space of the Postmodern)', *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal*, holov. red. Yakovlev, DV, vidpov. sekretar Shamsha, IV. *Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia"*, Odesa, Vyp. 14, c. 126-129. Dostupno: <<https://hdl.handle.net/11300/11788>>. [2 December 2023].
 11. Chorna, LV 2016, 'Ideal u koli rozuminnia filosofskoi refleksii (The ideal in the circle of understanding of philosophical reflection)', *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal*, holov. red. Yakovlev, DV, vidpov. sekretar Shamsha, IV. *Natsionalnyi universytet "Odeska yurydychna akademiia"*, Odesa, Vyp. 10, s. 171-173. Dostupno: <<https://hdl.handle.net/11300/11994>>. [12 November 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.47(12)-3

УДК 130.2:37.012.1

ІНТЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНЖЕНЕРНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

INTENTIONALITY AND FUNCTIONAL POTENTIAL OF ENGINEERING THINKING IN THE CONDITIONS OF MODERN MILITARY CHALLENGES

І. С. Водовозов

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних воєнних викликів, які гідно витримує українське суспільство протягом тривалого часу, особливої значущості набуває інженерне мислення. Іntenціональність інженерного мислення має абсолютно різне спрямування в горизонтах мирного життя та в умовах війни. В опціях війни

Urgency of the research. In the conditions of modern military challenges, which Ukrainian society has withstood with dignity for a long time, engineering thinking acquires special significance. The intentionality of engineering thinking has a completely different direction in the horizons of peaceful life and in conditions of war. In war options, the technical and